

DE RAMP VAN '53

Over de ontembare kracht van het water
en de helende kracht van de liefde

OMNIBUS

DE RAMP VAN '53

De ramp van '53
Omnibus

GERDA VAN WAGENINGEN
Toen de dijken braken

MARGREET MALJERS
Februari

INA VAN DER BEEK
Door het water

Z&K

Uitgeverij Zomer & Keuning

Met medewerking van het Watersnoodmuseum, Ouwerkerk
www.watersnoodmuseum.nl

ISBN 9789401911146
NUR 342

© 2018 Uitgeverij Zomer & Keuning
Postbus 13288, 3507 LG Utrecht

Omslagontwerp Liesbeth Thomas, t4design
Fotomateriaal omslag Watersnoodmuseum Ouwerkerk

Oorspronkelijke uitgave *Toen de dijken braken* © 1993 Uitgeverij Z&K
Oorspronkelijke uitgave *Februari* © 2008 VCL-serie
Oorspronkelijke uitgave *Door het water* © 2008 Uitgeverij Westfriesland

www.zomerinkeuning.nl

Alle rechten voorbehouden

GERDA VAN WAGENINGEN

Toen de dijken braken

Hoofdstuk 1

Het was nog heel vroeg toen Marrie die morgen wakker werd. Zelfs in de stal was nog geen gerammel met melkemma's te horen. Ze rekte zich behoorlijk uit. Voorzichtig, zodat ze Ria niet wakker zou maken. In het donker onderscheidde ze de vage omtrekken van het zolderkamertje, dat ze met haar twee zusjes deelde. Fientje in het andere bed draaide zich zuchtend om. Kennelijk droomde ze, want ze sliep rustig verder. Vlak ernaast was nog een kamertje. Daar sliep broer Harman. Het was vast nog erg vroeg. Nu het zo lang donker bleef was het soms moeilijk de juiste tijd te schatten, en om op Ria's wekkertje te kunnen kijken moest ze gaan zitten en dat vond Marrie veel te koud.

Ze draaide zich op haar zij en trok de dikke, doorgestikte deken nog dichter om zich heen. In de wintertijd was de zolder van de boerderij altijd verschrikkelijk koud. Ze hoefde niet zo heel vroeg op vandaag. Het was immers zaterdag? Harman en de knecht zouden voor het melken zorgen. Het was haar taak moeder straks te helpen met het doen van de buitenboel: ramen lappen en het grind netjes aanharken voor de komende zondag. Daarna zou ze met moeder in de keuken aan de slag gaan: een grote pan soep koken zoals ze elke zaterdag deden, maar ook een paar cakes bakken omdat Harman jarig was en ze vanavond visite zouden krijgen. Als ze nog tijd over zou hebben, wilde Marrie nog een uurtje of wat naaien.

De oudste van de kinderen Flikweert, Harman, zou vandaag zijn drieëntwintigste verjaardag vieren. Vandaag: dat was 31 januari 1953. Het zou een heel bijzondere dag worden. Marrie glimlachte in het donker, toen ze eraan dacht waarom dan wel. Er verscheen een duidelijk beeld voor haar geestesoog. Het beeld van Frits Koningsberg zag ze net zo duidelijk voor zich, als was hij ineens op wonderlijke wijze lichame-lijk aanwezig in het kille zolderkamertje van de Zeeuwse boerderij.

Marrie glimlachte nogmaals voor zich heen en vergat de sluipende kilte van deze laatste januarimorgen. Frits: hij was al vierentwintig en schoolmeester op het dorp, waar hij de twee middelste klassen onderwees.

Harman had hem leren kennen, toen Frits zijn rekenen wat had bijgespijkerd. Harman was nooit zo'n leerhoofd geweest, maar het was als boerenzoon wel nodig dat je goed kon rekenen. Vader werd een dagje ouder en het zou zo lang niet meer duren of de dag kwam dat Harman de boerderij over zou nemen. Het trotse familiebezit, dat al vijf generaties in de familie was en een van de mooiste en grootste boerderijen van het Schouwse laagland was, gelegen tussen Zierikzee en Haamstede. De oeroude boerderij, zo veilig weggescholen achter de hoge, sterke zeedijken, die de familie al zo lang welvaart en aanzien bracht.

Marrie huiverde licht. De kou begon nu zelfs door de dikke deken heen te dringen, hoe warm ze vanbinnen ook werd als ze aan Frits dacht. Hij was zo heel anders dan de boerenzoons van de omliggende boerderijen.

Lang geleden was de grootvader van Frits uit Brabant gekomen om op het dorp arbeider te worden. Frits' vader had echter al een leerhoofd gehad en was onderwijzer geworden in Zierikzee. Frits was, zoals zo veel jongens dat deden, in de voetsporen van zijn vader getreden. Na de oorlog was hij net als zijn vader voor onderwijzer gaan leren en nu was hij sinds vorig jaar op het oude nest teruggekeerd, zoals zijn grootvader dat zo trots noemde. De oude man werkte niet meer. Die werd nu onderhouden door zoon en kleinzoon. De laatste woonde sinds zijn aanstelling op het dorp bij zijn grootouders in.

Alle andere jongens die ze kende zagen er allemaal zo'n beetje hetzelfde uit: blauwe ogen, handen als kolenschoppen en spieren als stalen kabels. Frits niet. Hij was lang en eerder wat tenger. Zijn ogen waren heel donkerbruin, zodat je nauwelijks wist wat hij nu eigenlijk precies dacht. Om zijn mond speelde vaak een wat raadselachtig, scheef lachje.

Zijn hardos met de dikke, wat wilde slagen erin werd door veel dorpelingen bijna onfatsoenlijk gevonden, maar Marrie vond het prachtig. Hij had het uiterlijk van een kunstenaar, vond ze. Hij was ook een

beetje kunstzinnig. Frits schilderde weleens. Dan zat hij met zijn ezels en penselen ergens langs een slootkant om het prachtige Zeeuwse landschap vast te leggen. Ja, Frits was heel anders dan andere jongens die ze kende.

Eindelijk: nu hoorde ze Harman toch stommelen in het andere kamertje. Frits zou vanavond ook op Harmans verjaardag komen.

Daarom was deze dag zo bijzonder! Afgelopen zomer had ze zomaar ontdekt verliefd te zijn geworden op de jonge dorpsonderwijzer, die zo heel anders was dan de boerenzoons aan wie ze gewend was. Ze had hem er nooit iets van laten blijken. Dat durfde ze niet. Frits kwam een enkele keer bij hen op de boerderij, maar dat was hoofdzakelijk als hij Harmans hulp voor het een en ander nodig had. Soms leende hij wat gereedschap, als hij dat nodig had om de tuin van zijn grootouders om te spitten. Hij deed dan het zware werk dat zijn grootvader niet meer kon doen. Een enkele keer gingen de twee jongemannen samen uit vissen in de sloten en vaarten van de polder.

Marrie huiverde. Het zou nu wel een uur of zes zijn. Zo zachtjesaan zou iedereen uit bed komen. In januari bleef het zo lang donker dat je er eigenlijk niet veel zin in had vroeg op te staan. Midden in de zomer ging dat veel gemakkelijker. Dan scheen het zonlicht om een uur of zes al een hele tijd door het dakraampje.

Toch was het uiteindelijk de kou die haar uit haar gedroom haalde en haar onherroepelijk uit bed dreef. Het was kil en guur weer buiten. Rillend schoot Marrie in haar rok en een warme wollen jumper die haar grootmoeder voor haar laatste verjaardag had gebreid.

Vlak voor Kerstmis was Marrie eenentwintig geworden. Ze schudde Ria wakker en riep Fientje. 'Kom op, luilakken, er is een hoop werk aan de winkel, nu we vanavond een huis vol visite krijgen.' Ze stak de olielamp aan op de tast, met de zekere gebaren van een jarenlang in het donker hetzelfde doen. Ria en Fientje zouden licht hebben. Zelf had ze kattenogen, zoals haar moeder dat uitdrukte.

Zonder op antwoord van haar zussen te wachten, stommelde Marrie de smalle, krakende zoldertrap af. De klok wees vijf over zes aan. Zie je wel, dacht ze, het lukte haar toch altijd weer zo ongeveer de juiste tijd te schatten, al was het nog zo donker.

Haar moeder was al bezig de boel te beredden. De petroleumlamp boven de keukentafel brandde en het water zong al op het butagasstel. Mevrouw Flikweert sneed boterhammen. Boterhammen die zo groot waren dat bijna je hele bord eronder verdween. Boerenmensen hadden niets aan die kleine stadse witte sneetjes. Bij hen werd brood gegeten dat vulde. Goed Zeeuws brood van een formaat dat je maag het gevoel gaf goed gevuld te zijn.

‘Lekker geslapen?’ informeerde moeder Flikweert goedig, terwijl ze rustig verderging met het klaarzetten van de ontbijtboel. Het geluid van loeiende koeien en melkammers in de stal was nu duidelijk te horen.

‘Heerlijk, maar als je eenmaal wakker bent, wordt het zo snel koud in bed,’ zei Marrie glimlachend, terwijl ze een kopje thee inschonk en vast een beschuitje smeerde.

‘Ja, kind.’ In moeders vlecht, die op dit vroege uur nog op haar rug hing, liepen al een paar grijze draden, die ondanks het lamplicht duidelijk te zien waren. ‘Wel, we hebben vandaag genoeg te doen en van werken krijg je het snel genoeg weer warm.’

‘Staat de bouillon al te trekken?’

Haar moeder knikte. ‘Je weet, dat dat uren duurt. Goede bouillon moet zes uur trekken, heb ik altijd van mijn moeder geleerd.’ Marrie ging aan tafel zitten en genoot van haar kopje thee. Op haar beschuit strooide ze een dikke laag suiker. Ze hield van zoetheid.

Zo’n mierzoet beschuitje vond ze zalig. ‘Wat gaan we straks precies bakken, moe? Twee cakes, of misschien drie? Wie komen er allemaal?’

‘De buren en opa en oma natuurlijk. En oom en tante komen waarschijnlijk ook nog wel even langs. Dan Sija met haar familie, en natuurlijk de meester. Het is fijn dat Harman aan Frits zo’n fijne vriend gekregen heeft. Hij is nu eenmaal niet iemand die gemakkelijk met jongelui omgaat.’

‘Harman is teruggetrokken en gesloten, terwijl Frits altijd zo veel verhalen heeft. Ze zijn heel verschillend,’ zei Marrie knikkend, terwijl ze haar rode kleur verborg door over de tafel te buigen om nog een beschuit te pakken. Ze werd altijd hongerig wakker, en ontbeten werd er pas als het melken klaar was.

‘Frits is erg aardig,’ mompelde ze.

‘Hij praat inderdaad evenveel als Harman zwijgt,’ antwoordde haar moeder glimlachend, terwijl ze voor zichzelf ook een kopje thee inschonk. ‘Maar hij is ook een goede onderwijzer. Niet een die de orde uitsluitend handhaaft met strenge tucht. Hij weet dat de kinderen naar hem luisteren, omdat hij een natuurlijk overwicht op hen heeft.’

‘Ze zijn dol op zijn geschiedenisverhalen, heb ik horen vertellen. Als Frits vertelt, denken de kinderen dat ze zelf bij de Slag van Nieuwpoort aanwezig zijn.’

‘Dat wil ik graag geloven.’

Het was halfnacht eer het hele gezin zich om de ontbijttafel had geschaard, nadat ze allemaal hun zoon en broer hadden gefeliciteerd en hij zijn cadeaus had uitgepakt: een nieuw paar klompen en een warme sjaal van zijn ouders, een paar pakjes sigaretten van zijn oudste zusters en een mooie zakdoek van Fientje. ‘Daar zal ik heel zuinig op zijn,’ beloofde hij zijn jongste zusje plechtig. Ja, dat zou hij inderdaad, maar om een heel andere reden dan de jongeman op dat moment kon vermoeden.

Het eerste morgenlicht kroop traag over het lage land van Schouwen. Het lag er kaal bij in de winterse rust. De vette klei was geploegd en hier en daar zag men het groene waas van de opgekomen wintertarwe. De beesten stonden op stal en de bomen, van hun bladerdak ontdaan, bogen zich in de wind. Een hond blafte in de verte en hun eigen hond antwoordde juist toen Marrie buitenkwam om de ramen te gaan lappen. Die gooide ze dan met een pannetje kleddernat om ze af te spelen.

Haar handen werden rood van de kou, maar desondanks genoot ze van de frisse buitenlucht. Als je er maar goed op gekleed was, vond ze de winterkou zelfs wel lekker, overpeinsde ze. Toen de ramen haar een uurtje later schoon en glanzend tegemoet glommen hielp ze Fientje met het aanharken van het grind, waar het meisje intussen mee begonnen was. Ondertussen ruimde moeder in huis de boel op. Ze stofte de meubelen af en trok de bedden glad, terwijl Ria alleen het zeil hoefde te zwabberen voor ze naar haar werk ging.

Een meid hadden ze tegenwoordig niet meer.

Vader vond dat niet nodig met zo veel eigen vrouwvolk in huis, dat

toch ook moest leren aanpakken. Marrie kon goed naaien. Ze verdiende de kost met het maken van kleren voor mensen in het dorp en in de omgeving. Ze kon er wat van, zei iedereen. Ze was een uitstekende coupeuse. Ria had een baan in een kruidenierswinkel. Die fietste elke dag naar het dorp heen en weer en vond het heerlijk dat ze dan telkens weer zo veel mensen ontmoette. Soms wenste Marrie stilletjes dat ze ook op het dorp werkte. Misschien dat ze Frits dan wat vaker zou zien.

Frits: weer verviel ze in mijmeringen. Niet dat hij er ooit aanleiding toe gaf dat ze zou kunnen denken dat hij meer in haar zag dan als een van de zussen van zijn kameraad. Ze was ervan overtuigd dat Frits haar aardig vond. Hij praatte graag met haar als hij op de boerderij was. Over van alles en nog wat, maar het meest over zijn leerlingen. Zo gemakkelijk praatte Frits echter met iedereen.

En 's zondags in de kerk, als ze stilletjes naar hem keek, ontmoette ze slechts zelden zijn ogen. Ze wist best dat er meer meisjes waren die een oogje hadden op Frits. Hij was zo anders dan de anderen. Zijn donkere haar en zijn nog donkerder ogen werden door veel meisjes aantrekkelijk gevonden. Zelf vond ze Frits ronduit knap, maar toch waren er ook meisjes op het dorp die dat donkere uiterlijk van hem een beetje griezelig vonden.

Nadat ze koffiegedronken hadden, zette vader de radio nog even aan. Het was zo zijn vaste gewoonte meermalen per dag naar het weerbericht te luisteren. De radio waarschuwde voor storm tussen west en noordoost, maar niemand die daarop lette. Het stormde immers zo vaak in het vlakke polderland? Monter begon Marrie aan het kloppen van de eieren met suiker voor het cakebeslag: een karweitje dat moeder altijd graag aan haar overliet omdat zij er zo'n zere arm van kreeg.

Fientje stond vlak bij haar en keek aandachtig toe. Natuurlijk zou ze erop straks de beslagkom leeg te mogen likken. Hun moeder keek glimlachend naar de twee blonde hoofden. Ze had kinderen om trots op te zijn. Op alle vier. God had haar gezegend met een goed leven. Harman zou over een paar jaar de boerderij overnemen. Als hij tenminste zijn verlegenheid zover zou kunnen overwinnen dat hij Sija Jonker duidelijk kon maken hoeveel het meisje voor hem betekende. Sija woonde twee boerderijen verderop. Waarschijnlijk zou ze vanavond

ook komen met haar familie. Moeder Flikweert hoopte het van harte. Er was niets zo moeilijk aan het moederschap als je nergens mee bemoeien als je kinderen eenmaal volwassen waren. En zolang ze netjes oppastten, was er natuurlijk ook geen reden toe. Ze mocht Sija graag. Het meisje was even vrolijk als Harman stil was.

Ze zouden best bij elkaar passen, maar ze had er geen idee van welke gedachten Sija over haar zoon koesterde. Over die dingen praatte je trouwens niet. Ze putte een emmer vers water uit de regenput en begon de aardappelen te schillen. Moeder en dochters genoten van het gezellig samen bezig zijn in de grote woonkeuken, waar het gezin altijd de meeste tijd doorbracht. Slechts op zondag en als er visite kwam, gebruikten ze de eigenlijke woonkamer. Verder speelde het dagelijkse leven zich in de keuken af. Ook 's avonds, als ze gezellig bij elkaar om de brandende kachel zaten, de mannen met de krant en de vrouwen met een handwerkje. Soms speelden ze een spelletje ganzenbord of monopolie. Vooral Fientje mocht dat graag doen. Dan was ze eens even met haar neus uit de boeken, zoals moeder beweerde. Fientje was een echte boekenwurm en Frits Koningsberg stimuleerde dat ook nog. Wat had je nu aan zo veel boekenwijsheid? Het meisje was dertien en zat op de huishoudschool, maar naaien en handwerken boeiden haar niet zo. Moeder Flikweert maakte zich er weleens zorgen om.

Meisjes trouwden en dan moesten ze hun handen kunnen laten wapperen. Een hoofd vol geleerdheid was dan echt niet zo nuttig.

Nu zeefde Fientje de cakemeel boven de beslagkom. Ondertussen vette Marrie de bakblikken vast in. Zij vooral genoot van het gezellige met elkaar bezig zijn.

‘Jullie moesten vanmiddag nog maar even wat eieren bij de dominee gaan brengen,’ merkte hun moeder op, toen ze de aardappelen klaar had en de spruitjes begon schoon te maken. ‘We hebben er meer dan genoeg staan.’

Marries ogen lichtten op. ‘Ja, leuk, dan gaan we op de fiets, hè, Fien? Op zaterdagmiddag is het altijd zo gezellig op het dorp.’

De school is dan dicht, dacht ze bij zichzelf.

Misschien kwam ze Frits nog wel tegen.

Vrouw Flikweert glimlachte stilletjes voor zich heen. Moederogen

zagen scherp. Het was alleen de kunst niet te laten merken hoe gemakkelijk je soms in de harten van je kinderen keek. Bij Harman was dat ook al zo duidelijk. ‘Dat wordt dan stevig doortrappen,’ zei ze echter hardop, terwijl ze haar gedachten zorgvuldig verborg.

‘We zijn heus niet van suiker,’ was het laconieke antwoord van haar oudste dochter.

‘Nee, gelukkig niet.’ Het hele gezin was goed gezond en dat was een kostbaar bezit.

Langzamerhand begon de keuken heerlijk te ruiken naar de pruttelende soep en de zoete cakelucht. Het middageten stond klaar. De spruitjes gingen het eerst op en later de aardappelen. Het vlees kwam uit de weckfles en hoefde alleen maar warm gemaakt te worden.

Klokslag twaalf kwamen Flikweert en zijn zoon binnen. Het vee was verzorgd en de stal was opgeruimd. De wintertijd was voor de boeren altijd de stille tijd. Nu ze vanavond bezoek kregen, zouden de wekelijkse grote wasbeurt en het verschonen van het lijfgoed gemakkelijk vanmiddag kunnen gebeuren.

De maaltijd was altijd weer een van de gezellige hoogtepunten van de dag.

‘Er is flink hoog water afgegeven voor Rotterdam en Willemstad,’ merkte Harman op.

‘Hm,’ bromde vader. ‘Geen wonder, het is springtij en het waait aardig.’

‘Ik hoorde van Stoffel dat de vis bijt als gekken. Ze springen zowat de vaart uit.’

‘Overdrijven is ook een kunst,’ zei Fientje, die Stoffel een enorme opschepper vond, giechelend.

‘Misschien ga ik vanmiddag nog een maaltje bij elkaar vissen, ging Harman verder, nadat hij zijn jongste zusje een vernietigende blik had toegeworpen.

‘Dat is nooit weg,’ zei zijn moeder knikkend voor ze de gele vla uit de kelder haalde die ze voor toe had gekookt. Gele vla was Harmans lievelingskostje. Daarom kreeg hij die vandaag. Zijn andere voorkeur – gebakken grutten – zou ze van de week nog wel een keer voor hem maken.

Drie romans over woest, kolkend water

De ramp van '53 is een bundeling van drie romans over de watersnoodramp die Zeeland overspoelde in de nacht van 31 januari op 1 februari 1953. *Toen de dijken braken* van **Gerda van Wageningen** is het verhaal van de jonge Marrie, die net op het punt staat zich te verliezen in een liefde, als ze dreigt alles te verliezen door het water. *Februari* van **Margreet Maljers** gaat over pianolerares Sofie, die met een talentvolle leerling naar een muziekconcoers gaat in Zierikzee – in de februarinacht van 1953. *Door het water* van **Ina van der Beek** tot slot gaat over twee jongetjes die geboren worden in die rampnacht. Ze groeien op in hetzelfde gezin, maar hun levens zijn totaal verschillend.

De watersnoodramp is stevig verankerd in het collectief geheugen, en niet voor niets. Want hoe groot zo'n ramp ook mag zijn, de verhalen zijn klein. Het zijn verhalen over mensen, die overvallen werden door het water en door de gevolgen van de ramp. De romans in *De ramp van '53* illustreren dat op een prachtige manier.

Z&K

ISBN 978 94 0191 114 6 NUR 342

9 789401 911146

www.zomerenkeuning.nl